

MAGDALENA REMBEZA*

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA MIASTA EUROPEJSKIEGO – SALON MIEJSKI CZY ISTOTNY ELEMENT BUDOWY PROGRAMU REWITALIZACJI? PRZYKŁAD MQ W WIEDNIU

EUROPEAN PUBLIC SPACE – SHOWROOM OR AN IMPORTANT ELEMENT OF REVITALIZATION PROGRAMME?

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, jakie miejsce w europejskich programach rewitalizacji zajmuje obecnie przestrzeń publiczna i czy istotnie jest jego główną składową. Czy miejskość przestrzeni publicznej, która jest jakością miejsc niezwykłych, łączących w sobie kontekst polityczny w swojej materialnej formie tzw. *material urbanity* [2, s. 24]) jest brana pod uwagę przy programach rewitalizacji?! Czy wreszcie, mówiąc o projektowaniu współczesnej przestrzeni publicznej, dotykamy problemu projektowania salonów miejskich, owych *showrooms*, czy prawdziwej istoty przestrzeni publicznej odpowiadającej na problemy współczesnego miasta? Przytoczony w artykule projekt przestrzeni publicznej (Museums Quartier w Wiedniu) ukazuje, jak istotną rolę odgrywa on w sztuce budowy miast i ich rewitalizacji.

Słowa kluczowe: europejska przestrzeń publiczna, programy rewitalizacji

Abstract

The paper deals with a problem of a nowadays role of the European public space in creating the revitalisation programmes and what is even more important is it really an important factor in it. Through the article, the author is trying to answer important questions. Is urbanity of public space, which is also the quality of significant places of collective and political content in their material form, this "material urbanity" [2, s. 24], is being taken into consideration when building the revitalisation programmes?! Is, talking about designing the contemporary public space, the way of designing the real public space that could respond to the problems of a city instead of creating showrooms is being chosen? The public space should play an important role when building the quality of revitalization programmes and the quality of city development. The example of Museums Quartier (MQ) in Vienna is a good representation of it.

Keywords: European public space, revitalisation programme, material urbanity

* Dr inż. arch. Magdalena Rembeza, Katedra Urbanistyki i Planowania Regionalnego, Wydział Architektury, Politechnika Gdańska

Gdziekolwiek bym się nie znalazła, miasto jest zarazem za mną i przede mną, w moim doświadczeniu, (...) ale i w nagłej oczywistości spostrzeżenia, że oto stoję na granicy niepoznanego i nieznanego jako obcy.

Ewa Rewers¹

1. Przestrzeń publiczna – scena życia miejskiego

William H. Whyte w książce „*The social life of small urban spaces*² stawia wciąż aktualne pytania dotyczące właściwego funkcjonowania i projektowania przestrzeni publicznych:

- dlaczego niektóre przestrzenie publiczne funkcjonują, a dlaczego inne nie?
- jakie są czynniki przyciągające ludzi w przestrzeniach miejskich?
- czy są takie miejsca publiczne w miastach, które wywołują uśmiech u użytkowników przestrzeni i czy ludzie są tam szczęśliwi?

Poszukiwanie odpowiedzi na te pytania jest bardzo istotnym tematem zarówno badawczym, jak i projektowym. Wynika to z faktu, że „przestrzenie publiczne stanowią o specyfice miasta jako tworu kultury i przestrzennych ram, w których kultura (europejska?) powstała i rozwija się”³. To właśnie specyfika owego „kręgosłupa miasta” w dużej mierze przekłada się na jakość tego miasta, gdy do głosu dochodzą „wartości niematerialne, trudno uchwytnie, subiektywne, ale nie mniej przez to ważne”. To właśnie „w takich przestrzeniach poszukuje się „miejsc magicznych”⁴. Nie dziwi zatem dlaczego kwestia projektowania, a nade wszystko właściwego funkcjonowania przestrzeni publicznych, swoistej sceny życia miejskiego, jest tak istotna.

Przestrzenie publiczne stanowią również, lub w wielu wypadkach powinny stanowić, element budowy programów rewitalizacji i jako taki przekładają się na projektowanie rewitalizacji⁵. Cały system strategii budowania przestrzeni publicznych (SBPP) jest tego najlepszym dowodem.

2. Kształtowanie współczesnej przestrzeni publicznej miasta europejskiego

Jaka jest współczesna przestrzeń publiczna miasta europejskiego? Czy taka jak współczesne miasto europejskie? Czy ściślej taka, która odpowiada na problemy współczesnego miasta?

Centrum Współczesnej Kultury w Barcelonie (the Centre of Contemporary Culture of Barcelona – CCCB), poprzez przyznaną od dziesięciu lat Europejską Nagrodę dla Przestrzeni Publicznej (the European Prize for Urban Public Space⁶), ma wkład w kształtowanie pojęcia, czym jest i jaka powinna być współczesna europejska przestrzeń publiczna. Projekty, które od 2000 r., zdobywały nagrody i wyróżnienia w ramach the European Prize for Urban Public Space, to całe spektrum projektów z krajów europejskich, o różnym charakterze, specyfice, problemach i rozwiązaniach.

Według Manuela de Sola- Morales⁷, współczesne europejskie projekty przestrzeni publicznej, można podzielić na:

- projekty porządkujące przestrzeń (*tidying-up projects*),
- projekty rozszerzające sferę przestrzeni publicznych (*project that expand*),
- projekty, które łączą w sobie przestrzeń publiczną i prywatną (*projects that collectivise*),
- projekty nowatorskie, które tworzą nową jakość przestrzeni – *projects that invent*⁸.

Pierwszą i najbardziej liczną grupę projektów przestrzeni publicznej, stanowią **projekty porządkujące przestrzeń**, których celem jest uporządkowanie danej przestrzeni, zwiększenie jej przydatności, atrakcyjności. Projekty te w dużej mierze odpowiadają politycznym intencjom wizualnego zainwestowania, szczególnie w miejscach reprezentacyjnych, a ich głównym elementem oceny staje się **funkcjonalność**.

Druga grupa projektów, to projekty, które rozszerzają sferę wpływów przestrzeni publicznej i opierają się na stworzeniu nowych przestrzeni. Ich główna wartość łączy się z wartością **techniczną projektu**.

Kolejną grupę projektów stanowią projekty, które łączą w sobie przestrzeń publiczną i prywatną. Projekty te akceptują cele strategiczne w kształtowaniu przestrzeni publicznej z udziałem prywatnych elementów, na zasadzie przestrzeni łączącej (*collective space = public + private*). Są one wyraźnie wynikiem działania przemysłowej, mentalnej strategii, a w swoim ukrytym znaczeniu mają **wartość polityczną**.

Ostatnia grupa projektów to tzw. **projekty nowatorskie**, eksperymentalne (*projects that invent*), które powstają bez określonego programu i jasnych granic. Jest to czysta inwencja formy i programu przestrzeni publicznej, która w równym stopniu akceptuje również niepowodzenie, brak sukcesu tych

projektów. Ich wartość opiera się przede wszystkim na **wartości artystycznej**.

Powyższe grupy projektów, mimo różnych cech i celów, powinny zawierać podstawowe atrybuty przestrzeni miejskiej. Jak podkreśla Morales, istotą współczesnej przestrzeni publicznej jest jej „materialna miejskość” (*material urbanity*), czyli zdolność urbanistycznej materii do wyrażania tożsamości miejskiej, estetyki, funkcjonalnych i społecznych znaczeń⁹.

3. Przestrzeń publiczna – kluczowy element programów i projektów rewitalizacji

Pisząc o przestrzeni publicznej, nie sposób nie podkreślić jej znaczącej roli przy budowaniu programów rewitalizacji. Przestrzeń publiczna, a ściślej cała strategia budowy przestrzeni publicznej (SBPP) jest kluczowym elementem programów rewitalizacji¹⁰. Budowa tych programów, tak silnie zakorzeniona w urbanistyce operacyjnej, jest zadaniem interdyscyplinarnym, opartym zarówno na projektach związanych z fizyczną poprawą przestrzeni, jak i też na projektach „miękkich”, związanych ze społecznością lokalną.

Istotne jest, że zbudowanie atrakcyjnej przestrzeni publicznej w ramach programu rewitalizacji jest

jednym z najważniejszych czynników decydujących o jego powodzeniu¹¹. Atrybuty dobrej przestrzeni publicznej, w tym także atrakcyjność estetyczna i kompozycyjna, powinny mieć decydujące znaczenie przy budowie programów rewitalizacji miast¹².

Przestrzeń publiczna, o której tutaj mowa, nie może stanowić jedynie salonu miejskiego, być przejawem wyłącznie artystycznej wizji, ale powinna spełniać o wiele ważniejsze zadanie: stać się ogniskiem aktywności miejskich, wyznacznikiem tożsamości, a także węzłem sieci powiązań strukturalnych¹³. Dopiero taka przestrzeń może być ważna z punktu widzenia społeczności lokalnej (aktora procesu rewitalizacji) i pełnić znaczącą rolę w całym procesie rewitalizacji.

4. MuseumsQuartier (MQ) w Wiedniu – salon miejski czy żywa przestrzeń publiczna?

Przykładem żywej przestrzeni publicznej, która łączy w sobie atrakcyjność estetyczną kompozycyjną z ciekawym pomysłem na przestrzeń jest przestrzeń publiczna MuseumsQuartier (MQ) w Wiedniu.

Przestrzeń ta jest sercem historycznego kwartału z XVIII i XIX wieku, który po rewitalizacji stał się cen-

II. 1. Widok na dziedziniec MQ w Wiedniu oraz szary gmach Museum Moderner Kunst (MUMOK) (fot. M. Rembeza)

III. 1. The view on the MQ's courtyard and on the grey building of Museums Moderner Kunst (photo by M. Rembeza)

II. 2. Widok na dziedziniec MQ w Wiedniu oraz na biały gmach Leopold Museum (fot. M. Rembeza)

III. 2. The view on the MQ's courtyard and on the white building of Leopold Museums (photo by M. Rembeza)

trum sztuki współczesnej i kultury w dzielnicy Neubau w Wiedniu¹⁴. Kontrast starego z nowym, symbioza przestrzeni sztuki, przestrzeni publicznej dziedzica, definiują ten otwarty w 2001 r. kompleks. Dziedziniec MQ, wyposażony w charakterystyczne meble miejskie, znacząco wpływa na podniesienie atrakcyjności i ożywienie całego kwartału. Konfiguracja charakterystycznych elementów do siedzenia w przestrzeni dziedzica skłania odwiedzających do zabawy i relaksu. Jednocześnie dziedziniec otoczony jest barami, kafejkami, sklepami, strefami odpoczynku.

Wiedeńskie MQ określa się często mianem „trzeciego miejsca”, terminem stworzonym przez amerykańskiego socjologa Raya Oldenbura¹⁵. „Trzecie miejsce” to miejsce odpoczynku – nie tylko od pracy, lecz także od wykonywanych na co dzień rutynowych czynności. Jest neutralną przestrzenią, w której spędzamy wolny czas, spotykamy przyjaciół, obserwujemy i pokazujemy się innym. „Trzecie miejsca” wzmacniają w nas poczucie przynależności do otoczenia oraz więzi z innymi – znanymi lub potencjalnie bliskimi nam osobami. Są to miejsca, w których tętni życie lokalnej społeczności, gdzie

rodzą się nowe pomysły, utralają się lub ewoluują ważne w danym środowisku wartości. Według austriackiego eksperta od marketingu, Christiana Mikunda, takim właśnie miejscem jest MuseumsQuartier w Wiedniu na skalę międzynarodową.

5. Wnioski

W świetle powyższych rozważań wzrasta rola przestrzeni publicznej w odniesieniu do sztuki budowy miast. Odgrywa ona także znaczącą rolę w budowie programów rewitalizacji i stanowi jego ważny element, decydujący w dużej mierze o powodzeniu całego procesu. Nie może być to jednak przestrzeń publiczna, która spełnia jedynie funkcję salonu miejskiego, jest niczym więcej jak tylko przejawem artystycznej wizji, nawet najpiękniejszej, ale pomijającej pozostałe atrybuty dobrej przestrzeni publicznej. Opisany przykład MQ świadczy jednak o tym, że istnieją przestrzenie publiczne, które łączą w sobie ognisko aktywności miejskich z atrakcyjnością estetyczną i kompozy-

II. 3. Widok na dziedzińiec MQ w Wiedniu; na pierwszym planie charakterystyczny mebel miejski (fot. M. Rembeza)

III. 3. The view on the MQ's courtyard in Vienna; in the foreground characteristic urban furniture (photo by M. Rembeza)

cyjną, są wyznacznikiem tożsamości miejskiej, stając się żywą przestrzenią publiczną.

Przypisy

- ¹ E. Rewers, POST – POLIS *Wstęp do filozofii miasta ponowoczesnego*, Kraków 2005, s. 13.
- ² W.H. Whyte, *The social life of small urban spaces*, New York 1980.
- ³ Kochanowski M., *Niepokoje i pytania*, w: *Przestrzeń publiczna miasta postindustrialnego*, praca zbiorowa pod redakcją M. Kochanowskiego, wyd. II, Urbanista, Warszawa 2005, 5.
- ⁴ *Ibidem*, 6.
- ⁵ Por. Z. Zuziak, *Przestrzenie publiczne – strategie budowania*, [w:] *Przestrzeń publiczna jako element krystalizacji zespołów urbanistycznych*, Urbanistyka, Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe, 28-38.
- ⁶ Nagrody *the European Prize for Urban Public Space* są przyznawane przez Centrum Współczesnej Kultury w Barcelonie (CCCB) od 2000 roku. W 2010 roku nagrodę zdobyły dwa projekty: *Open Air Library* w Magdeburgu oraz *Norwegian National Oper & Ballet* w Oslo.
- ⁷ M. de Sola-Morales, *The Impossible Project of Public Space*, w: *In Favour of Public Space. Ten Years of the European Prize for Urban Public Space*, Barcelona 2010, 29.

⁸ Klasyfikacja projektów przestrzeni publicznej zaczerpnięta została z książki wydanej w dziesiątą rocznicę przyznawania Europejskiej Nagrody dla Najlepszej Przestrzeni Publicznej: *In Favour of Public Space. Ten Years of the European Prize for Urban Public Space*. Jest to uproszczony podział odnoszący się w głównej mierze do europejskich projektów przestrzeni publicznej, nagradzanych w corocznym konkursie od roku 2000.

⁹ M. de Sola-Morales, *op. cit.*, 25.

¹⁰ Z. Zuziak, *op. cit.*

¹¹ Por. Z. Zuziak, *Kryteria oceny projektów rewitalizacji wspieranych z EFRR*, [w:] *Skutki przestrzenne przebudowy miast i regionów z udziałem środków unijnych – wnioski do planowania i zarządzania przestrzenią*, pod red. Węclawowicz-Bilska E., Czasopismo Techniczne z. 12-A/2006, Wydawnictwo PK, Kraków 2006, 90.

¹² Z. Zuziak: *Przestrzenie...*, *op. cit.*

¹³ *Ibidem*, 30.

¹⁴ Koncepcja rewitalizacji byłych cesarskich stajni i zaadoptowania ich jako instytucji kulturalnej pojawiła się już w 1980 r. Jednak konkurs na projekt koncepcyjny MQ został rozpisany dopiero w 1988 r. Zgłoszono 88 projektów, w tym 12 z zagranicy. Do drugiej fazy konkursu jury wybrało 7 prac, w tym m.in. Hansa Hollena. Zwycięzcami drugiego etapu, rozstrzygniętego 26 kwietnia 1990 r., zostali architekci Laurids i Manfred Ortner (biuro architektów Ortner & Ortner). Warta 150 mln euro rewitalizacja rozpoczęła się w kwietniu 1998 r. i trwała do 2001 r.

¹⁵ Por. R. Oldenburg, *The Great Good Place*, Paragon House, New York 1991.

Literatura

- [1] Bravo D., *The Flaneur's Surprise. Lessons from the European Prize for Urban Public Space 2000–2010*, [w:] *In Favour of Public Space. Ten Years of the European Prize for Urban Public Space*, Barcelona 2010, 44-48.
- [2] de Sola-Morales M., *The Impossible Project of Public Space*, [w:] *In Favour of Public Space. Ten Years of the European Prize for Urban Public Space*, Barcelona 2010, 24-32.
- [3] Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, przekład M.A.Urbańska, Kraków 2009.
- [4] Hannnerz U., *Okrywanie miasta. Antropologia obszarów miejskich*, Kraków 2006.
- [5] *In Favour of Public Space. Ten Years of the European Prize for Urban Public Space*, Barcelona 2010.
- [6] Kochanowski M., *Niepokoje i pytania*, [w:] *Przestrzeń publiczna miasta postindustrialnego*, praca zbiorowa pod redakcją M. Kochanowskiego, wyd. II, Urbanista, Warszawa 2005.
- [7] Oldenburg R., *The Great Good Place*, Paragon House, New York 1991.
- [8] *Przestrzeń publiczna miasta postindustrialnego*, praca zbiorowa pod redakcją M. Kochanowskiego, wydanie II, Urbanista, Warszawa 2005.
- [9] Rembeza M., *Kształtowanie przestrzeni publicznych przy wykorzystaniu funduszy europejskich*, [w:] *Problemy kształtowania przestrzeni publicznych*, pod redakcją P. Lorensa i J. Martyniuk-Pęczek, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk 2010.
- [10] Rembeza M., *Wpływ funduszy strukturalnych na kierunki podejmowanych działań urbanistycznych na wybranych przykładach*, [w:] *Skutki przestrzenne przebudowy miast i regionów z udziałem środków unijnych – wnioski do planowania i zarządzania przestrzenią*, pod redakcją Węclawowicz-Bilskiej E., Czasopismo Techniczne, Wyd. PK, z. 12-A, 2006, 70-78.
- [11] Rewers E., *POST-POLIS Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005.
- [12] Whyte W.H., *The social life of small urban spaces*, New York 1980.
- [13] Zuziak Z., *Kryteria oceny projektów rewitalizacji wspieranych z EFRR*, [w:] *Skutki przestrzenne przebudowy miast i regionów z udziałem środków unijnych – wnioski do planowania i zarządzania przestrzenią*, pod red. Węclawowicz-Bilska E., Czasopismo Techniczne z. 12-A/2006, Wyd. PK, Kraków 2006.
- [14] Zuziak Z., *Przestrzenie publiczne – strategie budowania*, [w:] *Przestrzeń publiczna jako element krystalizacji zespołów urbanistycznych*, Urbanistyka, Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe, 28-38.
- [15] Museums Quartier Wien (www.mqw.at).
- [16] Project for Public Spaces (www.pps.org/).
- [17] Public Space (www.publicspace.org/en).

